

חבל נחלתו

סימן יז

תפילין בחול המועד

שאלה

האם חייבים להניח תפילין בחול המועד?

תשובה

טובים, ומסיק: "ויש שמניחין תפילין בחוה"מ בלא ברכה והמברך לא הפסיד". ובספר המנהגים (טירנא, הגהות המנהגים, חג הפסח אות כה) כתב רמז שמניחים תפילין בחול המועד.

עולה מן הראשונים שעסקו בדבר שהסתפקו האם בחול המועד יש אות ואין מניחים בו תפילין או שחוה"מ צריך לאות של תפילין, ולכן חייבים בו בתפילין.

ב. הטור (א"ח סי' לא) פסק: "שבת ויו"ט לאו זמן תפילין הן, וחולו של מועד יש מסתפקין בו אם הוא זמן תפילין ומניחין אותן בלא ברכה, וא"א (=ואדוני אבי) ז"ל היה מניחן ומברך עליהם".

הבית יוסף (א"ח סי' לא) לאחר שהביא דברי התוס' והרא"ש כתב: "והמרדכי (הל' תפילין יג.) כתב בשם ר"י דנראה ראיה גמורה מן הירושלמי דחול המועד חייב בתפילין, וכתב עוד: ובסמ"ק (סי' קנג יד.) וכן בספר התרומה פירשו דיש להניח בלא ברכה, ומיהו מהר"ם היה מברך עליהם מההיא דירושלמי שהבאתי עכ"ל. והרשב"א כתב בתשובה (ח"א סי' תרצ, ובמיוחסות סי' רלז) שאין מניחין תפילין בחול המועד וכן דעת התוספות והראב"ד ז"ל וכן אנו נוהגים".

ומוסיף הב"י: "ועכשיו נהגו כל בני ספרד שלא להניחם בחול המועד ושמעתי שמקודם היו מניחים אותם בחול המועד כדברי הרא"ש ואח"כ מצאו שכתב רבי שמעון בר יוחי במאמר אחד שאסור להניחם בחול המועד ועל כן נמנעו מלהניחם בחול המועד". ומביא את המאמר מהזוהר בו רשב"י אוסר בצורה חריפה את הנחתם, וכותב

א. נאמר במסכת מנחות (לו ע"ב ד"ה יצאו): "דתניא, ר' עקיבא אומר: יכול יניח אדם תפילין בשבתות ובימים טובים? ת"ל: (שמות י"ג) והיה לאות על ירך ולטוטפת בין עיניך, מי שצריכין אות, יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות".

וברש"י: "שהן עצמן אות — בין הקב"ה לישראל דכתיב (שמות לא) כי אות היא וגו'". וכתב תוספות (מנחות לו ע"ב ד"ה יצאו) משמע שחייבים בחול המועד בהנחת תפילין, ואע"פ שמותרים בהם בעשית מלאכה בכ"ז פסח אסור בחמץ ובסוכות חייב בסוכה. וכ"כ בהגהות אשרי (ביצה פ"א סי' כה). לעומת זאת תוס' בעירובין (צו ע"א ד"ה ימים) כתבו שאי"צ להניח משום שאף חוה"מ בכלל אות שאסור במלאכה בדבר שאינו אבד וחייב בסוכה בסוכות ובאיסור חמץ בפסח. ומביא שכן פסק בהלכות גדולות. אך בירושלמי משמע שצריך להניח במועד.

הרא"ש (הלכות קטנות, הל' תפילין סי' טז) מביא אף הוא את המקורות הסותרים מהבבלי והירושלמי ומביא שבספר העתים לר"י ברצלוני מובאת תשובה מגאון שאסור להניח במועד, והרא"ש חולק על כך וכותב שלר' עקיבא שהלכה כמותו, אין חול המועד כלול באות של שבתות וימים

עובר על כל תוספי כיון שאינו מכויין בהנחתם לשם מצוה ודאי, וכ"ש שאין לחוש בזה לאיסור זלזול של אות חוה"מ דזה ג"כ אינו אלא במתכוין לשם מצוה כנ"ל. ותפילין דר"ת אין להניחם בחוה"מ [פמ"ג]. עוד כתבו האחרונים [והרבא בארה"ח ע"ש] דאין נכון שבהכ"נ אחת, קצתם יניחו תפילין וקצתם לא יניחו משום לא תתגודדו. ומי שאין מניח תפילין בחוה"מ שמתפלל בבה"מ שמיניח תפילין יש לו ג"כ להניחן ובלי ברכה, וצבור שנהגו להניח תפילין אין להם לשנות מנהגם.
עוד כתב במשנה ברורה (סי' לא ס"ק ז):
 "וחליצת התפילין צ"ל בחוה"מ קודם הלל. ועכשיו נהגו איזה אנשים לסלקן אחר קדושה של תפילת י"ח ומ"מ צריכין לזוהר לכיון לשמוע חזרת התפלה".

ד. סיכם את המחלוקות בערוך השולחן
 (או"ח סי' לא ס"ד): "ובדין תפילין בחוה"מ בש"ס ורי"ף ורמב"ם לא הוזכר להדיא אם חייב בתפילין אם לאו, והרא"ש פסק דחייב בתפילין משום דהאות הוא איסור מלאכה וחוה"מ מותר מן התורה, וכן פסק המרדכי וכתב שגם מהר"ם מרוטנבורג פסק כן. וכן ר"י בעל התוס' וסמ"ק וספר התרומה פסקו להניח בלא ברכה, ובתוס' בכ"מ כמסתפקים בזה ובעירוין [צ"ו]. כתבו דחייב ע"פ הירושלמי דפ"ג דמ"ק וכתבו שכן נהגו ע"ש. והרשב"א בתשו' [חלק א' סי' תר"צ] פסק דפטור משום דמלאכת חוה"מ אסור מן התורה וכתב שגם הראב"ד סובר כן, וכן נמצא באמת להראב"ד בס' תמים דעים (סי' מ') וכ"כ בשם התוס' ע"ש. אבל בתוס' שלפנינו לא נמצא כן. וכן התוס' כתבו דבה"ג אוסר להניחם בחוה"מ ע"ש ובבה"ג שלפנינו לא נמצא זה, וע"פ זוהר כתבו הפוסקים דאסור להניחם. ורבינו הב"י פסק שאין להניחם ורבינו הרמ"א פסק

שנענשים על הנחתם במועד בעונשים גדולים.

ג. השו"ע (או"ח סי' לא ס"ב) פסק: "בחוה"מ גם כן אסור להניח תפילין מהטעם הזה בעצמו, שימי חול המועד גם הם אות".

והרמ"א הוסיף: "וי"א שח"ה חייב בתפילין (ב"י בשם הרא"ש), וכן נוהגין בכל גילות אלו להניחם במועד ולברך עליהם, אלא שאין מברכים עליהם בקול רם בבהכ"מ כמו שאר ימות השנה". הגר"א בביאורו לסי' לא כתב שאין ראיות משני התלמודים שצריך להניח תפילין בחול המועד, ובכך הצטרף לדעת הב"י.

והמגן אברהם (סי' לא ס"ק ב) כתב: "והמניחן בחול המועד אינו עובר משום כל תוספי כיון שאינו מכויין להוסיף (סמ"ק), פי' שעושה משום ספיקא שמא ח"ה חייב בתפילין ע"ש בעירוין". וזאת לעומת שבת ויר"ט שכתב שעובר בהנחת תפילין בהם בבל תוסיף. ובס"ק ד הוסיף: "ונ"ל שלא ילך בהם ברשות הרבים רק יניחם בבית הכנסת", ונראה שמשום הספק.

והמשנה ברורה (סי' לא ס"ק ח) הסביר מדוע אין לברך בקול רם: "פי' משום דיש מניחים ויש שאינם מניחים או אין מברכים יש לברך בחשאי כדי שלא לבוא לידי מחלוקת, וכן לא ילך בהם ברשות הרבים לבהכ"מ, והאחרונים הסכימו לדעת הט"ז דיותר טוב להניח בלי ברכה כי הברכות אינן מעכבות וספק ברכות להקל, ובפרט שהגר"א ז"ל כתב שאין לדעת הי"א עיקר בש"ס ועכ"פ לענין ברכה בודאי יש להחמיר. גם קודם ההנחה יחשוב בדעתו אם אני מחוייב אני מניחן לשם מצוה ובה יצא ידי כו"ע, דאף להסוברים דחוה"מ אינו זמן תפילין אינו

חבל נחלתו

אתה רשאי לנהוג מהיום כמנהג א"י אף שהוא מדיני דאורייתא, דהא גם על חלב דאייתרא כשאינן דעתו לחזור עושה כמנהג המקום שנתיישב בו אדעתא שלא לחזור בין לקולא בין לחומרא דבפסחים דף נ"א ע"א הוא לחומרא ובחולין דף י"ח ע"ב במוגרמת דנמי איסור מדאורייתא הוא לקולא. אבל מ"מ אם אתה רוצה להניח תפילין מספק ג"כ אתה רשאי כי אפשר שענתה שכבר באו הרבה מיוראפ יש גם שמניחין תפילין ואין מקום קבוע כעת, ויש הרבה מרבתינו הראשונים דליכא איסור להניח תפילין אף לאלו שאין מניחין, אבל אם אתה רוצה להניח תפילין הוא דוקא בצנעא בבית ובלא ברכה כי גם במקומנו רוב ת"ח אף שהניחו תפילין הניחו בלא ברכה מאחר דמחלוקת הגאונים היא ספק ברכות להקל".

וכן כתב בשו"ת דברי יציב או"ח סי' יד שבא"י נהגו כולם שלא להניח תפילין. למסקנה, נראה שבארץ ישראל לא נהגו להניח תפילין בחול המועד, ומי שעקר מחו"ל ועלה לא"י רשאי לבטל את מנהגו, ואם חוזר לחו"ל ורוצה להמשיך ולהניח יניח בביתו בלא ברכה ועל צד הספק כפי שכתב המשנ"ב¹.

שיש להניחם ויעשה הברכה בלחש וכל הספרדים אין מניחין. וכל האשכנזים מניחים, אך עתה מניחים בלא ברכה וכן ראוי לעשות. וכבר האריכו בזה כמה מגדולי אחרונים זה אומר בכה וזה אומר בכה, ולכן כל אחד יחזיק במנהגו, ועכשיו רבו גם בין האשכנזים שלא להניחם ואין להאריך בזה, מיהו עכ"פ בבהמ"ד אחד לא יעשה זה בכה וזה בכה משום לא תתגודדו".

ה. בארץ ישראל לא ראיתי אף אשכנזים המניחים תפילין במועד, ואולי זה נובע מהשפעת תלמידי הגר"א שפסקו כרבם והנהיגו זאת בארץ ישראל עם עלייתם, ומהשפעת החסידים שנהגו עפ"י הזוהר ולא הניחו תפילין במועד.

וכן מצאתי שכתב הגר"מ פינשטיין (שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קה): "ובדבר להניח תפילין בחוה"מ שבא"י שניקרא הישוב מתחלה היה מהספרדים וממדינות הערבים שעושין ברוב דברים כהרמב"ם ובעיקר כהב"י לא הניחו תפילין בחוה"מ, ואלו שבאו מיוראפ (=אירופה) לא"י היו הראשונים לתלמידי הגר"א ותלמידי הבעש"ט ואנשי חב"ד שג"כ לא מניחין תפילין בחוה"מ ממילא נעשה מנהג דא"י שלא להניח תפילין בחוה"מ, שא"כ מכיון שכבר אתה תושב א"י

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: וגדול אחד שאל את הגר"ז זצ"ל שבחו"ל היה מניח בחוה"מ ועתה עלה ארצה, איך ינהג. וענה לו הגר"ז: כמה היית מניח בחו"ל במשך חוה"מ? נניח כל יום כשעה, א"כ תניח בא"י ביום אחר חמש שעות, ויצא שלא הפסדת כלום. תוספת המחבר: בתשובה זו יש תשובה לכמות זמן ההנחה אך לא לעצם חיוב ההנחה בחוה"מ שהוא ספק, ואם חייב ביטל את חיובו.